

The Consequences of the Ukrainian Crisis on the Eurasian Economic Union and Its Strategies

Reza Rahmati¹ and Hossein Emamverdi²

1. Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Social and Economic Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.

E-mail: r.rahmati@basu.ac.ir (Corresponding Author)

2. A Ph.D. Candidate in International Relations, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

Article Info.

ABSTRACT

Article Type:
Research Paper

Article History:

Received:

16 April 2025

Revised:

16 July 2025

Approved:

19 November 2025

Published Online:

18 February 2026

Keywords:

Crisis,
Adaptation
Strategies,
Integration,
Eurasian
Economic Union,
Ukraine.

The 2022 war in Ukraine is recognized as one of the most significant geopolitical and economic developments on the global stage, with major impacts on the Eurasian Economic Union (EAEU). The main question of this article is: what political and economic consequences has the Ukrainian crisis had for the Eurasian Economic Union and what adaptive strategies has the Union adopted to achieve economic and political integration in the Eurasian region? This study hypothesizes that the war in Ukraine has not only caused widespread disruptions in political and economic relations between member states, but also that members' dependence on Russia has created significant challenges to the cohesion and integrity of the union. Despite these difficulties, member states have managed to achieve a higher level of trade integration by strengthening bilateral trade relations and expanding domestic cooperation. The findings show that the Eurasian Economic Union has shown remarkable resilience in the face of the Ukrainian crisis by adopting adaptive strategies such as customs reforms, national currency settlements, and engaging with international organizations such as BRICS. Using a historical-comparative analytical method and utilizing written and online sources, this article analyzes the consequences of the Ukrainian crisis for the Eurasian Economic Union and examines the Union's capacity to deal with the challenges arising from this crisis.

Cite this article: Rahmati, R. and H. Emamverdi (2026), "The Consequences of the Ukrainian Crisis on the Eurasian Economic Union and its Strategies", **Central Eurasia Studies**, Vol. 18, No. 2, pp. 63-92.

<http://doi.org/10.22059/jcep.2025.390744.450306>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran

Introduction: The Ukrainian war in 2022 has become a protracted geopolitical crisis with far-reaching political and economic consequences for regional and global orders. The Eurasian Economic Union, as a regional bloc deeply intertwined with Russia, has faced unprecedented challenges in the wake of the conflict. Using a three-level analytical framework (national, regional, and international), this article examines the multifaceted impacts of the Ukrainian crisis on the Eurasian Economic Union. Politically, the war has exacerbated internal asymmetries and strategic divergences among member states, particularly in foreign policy alignments and their perceptions of sovereignty. Economically, the crisis has disrupted intra-union trade, weakened investment flows, and exposed vulnerabilities in food security, energy supply, and financial connectivity. Furthermore, this study assesses the adaptive strategies adopted by the Eurasian Economic Union, such as the establishment of the Eurasian Reinsurance Company and efforts to diversify economic partnerships to ensure institutional resilience and maintain the momentum of integration.

Research question: What political and economic consequences has the Ukrainian crisis had for the Eurasian Economic Union and what adaptive strategies has the Union adopted to achieve economic and institutional integration in the Eurasian region?

Research hypothesis: The Ukrainian war has significantly disrupted the political and economic dynamics of the Eurasian Economic Union and exposed structural asymmetries rooted in the varying degrees of dependence of member states on Russia. Despite these challenges, the Union has implemented adaptive strategies aimed at increasing intra-union trade, strengthening institutional initiatives, and improving economic coordination. These measures seek not only to maintain cohesion but also to facilitate long-term integration, resilience to external shocks, and the capacity to balance divergent national interests while promoting regional stability and sustainable development.

Methodology and theoretical framework: This study uses a historical-comparative approach combined with the institutionalist framework of international relations. This approach allows us to

examine how institutions shape state behavior and foster cooperation over time. Focusing on the Eurasian Economic Union, institutionalism helps analyze the union's capacities and limitations in responding to the Ukrainian crisis, maintaining regional cohesion, and facilitating coordinated political action among member states.

Results and discussion: The Ukrainian crisis poses a major challenge to the Eurasian Economic Union, exposing structural and systemic issues that hinder deeper integration among member states. Politically, Russia's dominant position creates asymmetries that force countries such as Kazakhstan and Belarus to adjust their policies, thereby straining cohesion within the union. Divergent approaches, including Belarus's outspoken support for Russia in contrast to the more cautious positions of other members, highlight the ongoing tension between political trust and economic integration. In response, member states have increasingly diversified their foreign policies, reduced dependence on Moscow, and engaged with external powers to secure strategic autonomy and maintain balanced regional relations. Economically, the conflict has disrupted global supply chains, fueled food insecurity, and caused sharp increases in energy costs, which in turn have reduced competitiveness and slowed industrial growth. Companies closely tied to Russian trade have faced difficulties in accessing alternative markets and sourcing critical inputs. The Eurasian Economic Union has implemented comprehensive strategies to mitigate the effects of sanctions, such as parallel import mechanisms, settlements in national currencies, cooperation with BRICS countries to circumvent SWIFT restrictions, and reforms in customs and tariffs. In addition, the establishment of the Eurasian Insurance Company, investment in logistics infrastructure, and development of strong domestic food security frameworks strengthened the economic resilience of the union. In addition, coordinated policies to support small and medium-sized enterprises, diversification of energy sources, and increased regional financial cooperation have helped reduce vulnerabilities. Taken together, these measures not only support "Sustainable Development Goals" but also strengthen functional integration, enabling the Eurasian Economic Union to weather ongoing geopolitical fluctuations while maintaining

regional economic cohesion, stability, and long-term strategic coordination.

Conclusion: The Ukrainian crisis has posed significant challenges to the cohesion and strategic direction of the Eurasian Economic Union, exposing fundamental political differences among member states and exacerbating external pressures from Western sanctions and geopolitical tensions. Despite these obstacles, the Union has demonstrated remarkable economic resilience, supported by the growth of intra-union trade, the diversification of foreign policy strategies, and the changing strategic position of members such as Armenia, Kazakhstan, and Kyrgyzstan as emerging logistical and economic hubs within the region. The Union's capacity to maintain integrity and functional cooperation will largely depend on its ability to balance divergent national interests, further strengthen economic and institutional cooperation, and enhance policy coordination mechanisms. In addition, proactive investment in infrastructure, the development of robust supply chains, and regional financial collaboration will be crucial to reducing vulnerabilities and ensuring long-term stability. Continuous adjustment to internal asymmetries and external shocks will determine the success of the Eurasian Economic Union in consolidating regional cohesion, fostering sustainable economic growth, and strengthening its strategic relevance in an increasingly complex global environment.

Keywords: Crisis, Adaptation Strategies, Integration, Eurasian Economic Union, Ukraine.

پیامدهای بحران اوکراین بر اتحادیه اقتصادی اوراسیای

و راهبردهای آن

رضا رحمتی^۱ و حسین امام‌وردی^۲

۱. استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

نویسنده مسئول: r.rahmati@basu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله: علمی پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۴/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۸

تاریخ انتشار برخط:

۱۴۰۴/۱۱/۲۹

واژگان اصلی:

بحران،

راهبردهای سازگاری،

یکپارچگی،

اتحادیه اقتصادی

اوراسیای،

اوکراین.

جنگ اوکراین در سال ۲۰۲۲ به‌عنوان یکی از تحولات برجسته ژئوپلیتیکی و اقتصادی در سطح جهانی شناخته می‌شود که بر اتحادیه اقتصادی اوراسیای آثار مهمی برجای گذاشته است. پرسش اصلی نوشتار این است که بحران اوکراین بر اتحادیه اقتصادی اوراسیای چه پیامدهای سیاسی و اقتصادی داشته و این اتحادیه چه راهبردهای سازگاری را برای دستیابی به یکپارچگی اقتصادی و سیاسی در منطقه اوراسیا به کار گرفته است؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که جنگ اوکراین نه تنها در روابط سیاسی و اقتصادی کشورهای عضو اتحادیه اختلال‌های گسترده‌ای ایجاد کرده است، بلکه وابستگی کشورهای عضو به روسیه، چالش‌های قابل توجهی را برای یکپارچگی این اتحادیه فراهم آورده است. با وجود این مشکلات، کشورهای عضو اتحادیه توانسته‌اند با تقویت روابط تجاری دوجانبه و گسترش همکاری‌های داخلی، به سطح بالاتری از همگرایی تجاری دست یابند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که اتحادیه اقتصادی اوراسیای با کاربست راهبردهای سازگاری مانند اصلاحات گمرکی، تسویه حساب‌های ارزی ملی و تعامل با نهادهای بین‌المللی مانند بریکس، توانسته است در مقابل بحران اوکراین انعطاف‌پذیری چشمگیری نشان دهد. در این نوشتار با استفاده از روش تحلیل تاریخی تطبیقی و بهره‌گیری از منابع مکتوب و برخط، ضمن تحلیل پیامدهای بحران اوکراین بر اتحادیه اقتصادی اوراسیای، ظرفیت‌های این اتحادیه در رویارویی با چالش‌های بحران اوکراین را مطالعه می‌کنیم.

استناد: رحمتی، رضا و حسین امام‌وردی (۱۴۰۴)، «پیامدهای بحران اوکراین بر اتحادیه اقتصادی اوراسیای و راهبردهای آن»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۱۸، شماره ۲، صص. ۹۲-۶۳

<http://doi.org/10.22059/jcep.2025.390744.450306>

© The Author(s).

ناشر: دانشگاه تهران

مقدمه

جنگ اوکراین در فوریه ۲۰۲۲ به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین تحولات ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک دوران معاصر، پیامدهای گسترده‌ای بر ساختار نظم بین‌المللی و روابط منطقه‌ای برجای گذاشته است. این درگیری که در بستر تاریخی، تضادهای سیاسی و اختلاف‌های هویتی میان روسیه و اوکراین ریشه دارد، نه‌تنها بحرانی دوجانبه، بلکه بازتابی از تقابل ژرف‌تر میان رویکردهای متعارض در نظام جهانی است. تنش‌هایی مانند پیوسته‌سازی شبه‌جزیره کریمه، کاربست راهبردهای «جنگ ترکیبی»^۱ در شرق اوکراین و افزایش مداخله‌گری نظامی روسیه، فضای امنیتی منطقه اوراسیا را دستخوش بی‌ثباتی فزاینده کرده است و ابعاد بحران را از سطح ملی به سطح منطقه‌ای و بین‌المللی گسترش داده است. در چنین شرایطی، اتحادیه اقتصادی اوراسیایی به‌عنوان یکی از نهادهای نوپدید منطقه‌ای با مأموریت تقویت همگرایی اقتصادی و ایجاد بازار مشترک، با چالش‌هایی اساسی روبه‌رو شده است. این بحران، نه‌تنها کارآمدی و تاب‌آوری نهادی اتحادیه را در برابر شوک‌های خارجی به‌آزمون گذاشته است، بلکه شکاف‌هایی بنیادین در ساختار وابستگی متقابل اعضا به‌ویژه نسبت به روسیه را برجسته کرده است. وابستگی شدید برخی اعضا به اقتصاد روسیه، در کنار فشارهای ناشی از تحریم‌های گسترده غرب، نگرانی‌هایی را در مورد آینده یکپارچگی، انسجام نهادی و استقلال سیاست‌گذاری اقتصادی این اتحادیه پدید آورده است.

از این دیدگاه، یکی از مهم‌ترین چالش‌های راهبردی پیش روی اتحادیه اقتصادی اوراسیایی، کاربست رویکردی متوازن در واکنش به بحران اوکراین است؛ به‌گونه‌ای که ضمن مقابله با تهدیدهای ژئوپلیتیکی و اقتصادی ناشی از جنگ، استقلال تصمیم‌گیری اقتصادی اعضا حفظ شود و فرایند همگرایی متزلزل نشود. این مسئله، مستلزم بازنگری در راهبردهای نهادی، تنوع‌بخشی به روابط تجاری و کاهش وابستگی ساختاری به قدرت مسلط درون اتحادیه است. بحران اوکراین، بنیان‌های مفهومی و هدف‌های عملیاتی اتحادیه اقتصادی اوراسیایی را با چالش‌های اساسی روبه‌رو کرده و ابعاد سیاسی و اقتصادی آن را دستخوش تحولات پیچیده و پیش‌بینی‌ناپذیری کرده است. این جنگ، نه فقط روابط میان روسیه و اوکراین، بلکه معادله‌های کلان منطقه‌ای در اوراسیا را نیز در تأثیر قرار داده و چشم‌انداز همکاری‌های اقتصادی و همگرایی سیاسی در چارچوب این اتحادیه را با ابهام‌هایی جدی همراه کرده است (Davtyan,

7) 2022. کشورهای عضو این اتحادیه که هر یک در سطح‌های متفاوت سیاسی و اقتصادی به روسیه وابسته‌اند، به‌طور ناهمگون از این بحران متأثر شده‌اند؛ موضوعی که روند همگرایی درون‌سازمانی را با چالش‌های متعددی روبه‌رو کرده است.

در چنین بستری، تحلیل پیامدهای سیاسی و اقتصادی جنگ اوکراین بر ساختار و عملکرد اتحادیه اقتصادی اوراسیایی، اهمیتی راهبردی دارد. پرسش اصلی این نوشتار این است که جنگ اوکراین بر اتحادیه اقتصادی اوراسیایی چه پیامدهایی داشته است و این اتحادیه چه راهبردهایی را در جهت حفظ انسجام و تحقق هدف یکپارچگی اقتصادی و سیاسی در پیش گرفته است؟ ابتدا پیشینه مطالعات انجام‌شده در حوزه بحران اوکراین و آثار آن بر ساختارهای منطقه‌ای اقتصادی را بررسی می‌کنیم تا جایگاه نوشتار حاضر در میان ادبیات موجود روشن شود. سپس چارچوب نظری نوشتار را براساس رویکرد نهادگرایی در روابط بین‌الملل تبیین می‌کنیم تا بنیان نظری تحلیل‌ها فراهم شود. ریشه‌ها، عوامل و پیامدهای بحران اوکراین را در سه سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی بررسی و تحلیل می‌کنیم. پیامدهای این بحران بر اتحادیه اقتصادی اوراسیایی را از دیدگاه سیاسی و اقتصادی و راهبردهای نهادی و عملی اتحادیه اقتصادی اوراسیایی در رویارویی با بحران و سازگاری با شرایط جدید را ارزیابی می‌کنیم.

پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر، موضوع اتحادیه اقتصادی اوراسیایی و پیامدهای بحران اوکراین بر فرایندهای همگرایی منطقه‌ای در فضای پساشوروی، توجه پژوهشگران بسیاری را به خود جلب کرده است. این مطالعات، به‌طور کلی در سه محور اصلی دسته‌بندی می‌شوند: هدف‌های ژئوپلیتیکی روسیه در تأسیس اتحادیه، تأثیر بحران اوکراین بر روابط دوجانبه و منطقه‌ای و ارزیابی ظرفیت‌های اقتصادی و نهادی اتحادیه.

در محور نخست، علیزاده (۱۴۰۰) در مقاله «کارکرد اتحادیه اقتصادی اوراسیایی در پرتو نقش قدرت بزرگ در ذهنیت روسی»، بر نقش راهبردی روسیه در شکل‌گیری این اتحادیه تأکید می‌کند و آن را فراتر از سازوکار اقتصادی، ابزاری ژئوپلیتیک برای تثبیت نفوذ در فضای پساشوروی می‌داند. به باور او، روسیه از این بستر برای تقویت موقعیت خود در برابر غرب، بازتولید هویت قدرت بزرگ و ایجاد همگرایی سیاسی در میان جمهوری‌های پیشین شوروی بهره می‌گیرد. این رویکرد، تلاشی برای بازسازی حوزه نفوذ سنتی روسیه و مقابله با گسترش

نهادهای غربی مانند اتحادیه اروپا برآورد می‌شود. در همین زمینه، لیبنم^۱ (۲۰۱۷) در مقاله «سیاست قدرت روسیه و اتحادیه اقتصادی اوراسیا: واقعیت و تصور»، معتقد است گفتمان روسی در مورد این اتحادیه بیش از اینکه بازتاب عملکرد واقعی باشد، ابزاری نمادین برای مشروعیت بخشی به سیاست خارجی و نمایش قدرت منطقه‌ای روسیه است. بدین ترتیب، هر دو دیدگاه بر سرشت سیاسی و ژئوپلیتیکی اتحادیه اقتصادی اوراسیایی در راهبرد کلان روسیه تأکید دارند و آن را بخشی از تلاش کرملین برای بازتعریف نظم منطقه‌ای اوراسیا می‌دانند.

در محور دوم، تقوی (۱۴۰۲) در مقاله «بحران اوکراین و چشم‌انداز همگرایی و واگرایی در اروپا (با تأکید بر رویکردهای رسانه‌ای)»، نشان می‌دهد تهاجم روسیه به اوکراین تمایل کشورهای عضو اتحادیه اروپا به همگرایی امنیتی و دفاعی را افزایش داده و اتحادیه اروپا برنامه‌های مشترک امنیتی خود را با جدیت بیشتری دنبال کرده است. سلیمانی پورلک (۱۴۰۲) در مقاله «الگوی رفتاری ایران در برابر جنگ اوکراین؛ از سیاست خارجی موازنه‌گرا تا سیاست خارجی متوازن»، نشان می‌دهد که جنگ اوکراین جهت‌گیری‌های سیاست خارجی ایران را در تأثیر قرار داده است و واکنش موازنه‌گرای ایران در سطح‌های دو جانبه، سه جانبه و چندجانبه گسترده‌تر شده است، هرچند هنوز به سیاستی متوازن میان شرق و غرب تبدیل نشده است. این یافته‌ها با تحلیل گسترده‌تر امارخیل و بشارت^۲ (۲۰۲۵) هم‌خوانی دارد. آن‌ها در مقاله «بحران اوکراین: ظهور رقابت ژئوپلیتیکی جدید در اوراسیا»، بحران اوکراین را از دیدگاه رقابت‌های ژئوپلیتیکی در منطقه بررسی کرده‌اند و نشان می‌دهند که بحران اوکراین موجب تشدید رقابت ژئوپلیتیکی میان روسیه و غرب، افزایش نگرانی‌های امنیتی روسیه و تقسیم فضای اوراسیا به دو گروه رقیب شده است که بر همکاری‌ها و نهادسازی منطقه‌ای تأثیرگذار بوده است.

در محور سوم، اتحادیه اقتصادی اوراسیایی در حوزه تسهیل تجارت و ایجاد بازار مشترک نقش مهمی دارد. طالب‌پور و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله «نقش اتحادیه اقتصادی اوراسیا در توسعه تجارت خارجی ایران»، نشان می‌دهند که این اتحادیه می‌تواند بستری مؤثر برای ارتقای حجم و کیفیت روابط تجاری ایران با کشورهای عضو فراهم کند. قاسمی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله «فرصت‌های اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در همگرایی با اتحادیه اقتصادی اوراسیایی»، نشان می‌دهند که همگرایی اقتصادی ایران با اتحادیه اوراسیایی فرصت‌های مهمی

1. Libman

2. Amarkhil & Besharat

برای توسعه اقتصادی، کاهش اثر تحریم‌های غرب و ارتقای تجارت خارجی ایجاد می‌کند. با وجود این، پژوهش لیمن و اوبیدنکوا^۱ (۲۰۲۲) در مقاله «منطقه‌گرایی اوراسیا و جنگ روسیه علیه اوکراین: پیامدها برای اتحادیه اقتصادی اوراسیا و قزاقستان»، نشان می‌دهد که جنگ اوکراین سبب چالش در منطقه‌گرایی اوراسیایی، وابستگی به روسیه و تحریم‌های غرب شده، روابط تجاری اعضا را محدود و منطقه را وارد رکود اقتصادی کرده است.

با وجود این تلاش‌های نظری و تجربی، بیشتر پژوهش‌ها به صورت موردی یا تک‌بعدی به ابعاد مختلف موضوع پرداخته‌اند. برخی تمرکز خود را بر نقش روسیه و انگیزه‌های ژئوپلیتیکی آن معطوف کرده‌اند. برخی دیگر به روابط دوجانبه ایران و روسیه پرداخته و شماری نیز فقط ظرفیت‌های اقتصادی اتحادیه را بررسی کرده‌اند. در این نوشتار می‌خواهیم با رویکردی تلفیقی و چندبعدی، پیامدهای بحران اوکراین را بر ساختار، عملکرد و راهبردهای کلان اتحادیه اقتصادی اوراسیایی تحلیل کنیم. بدین ترتیب خلأ پژوهشی موجود در سطح مفهومی و تحلیلی را پوشش دهیم.

چارچوب نظری: نهادگرایی در روابط بین‌الملل

«نهادگرایی»^۲ به‌عنوان یکی از نظریه‌های برجسته در روابط بین‌الملل، از دهه ۱۹۸۰ شکل گرفت و پاسخی تحلیلی به محدودیت‌ها و نقص‌های نظریه‌های پیشین در این حوزه محسوب می‌شود. این نظریه تأکید می‌کند که نهادها و سازمان‌های بین‌المللی در تسهیل همکاری‌های میان دولت‌ها نقشی اصلی دارند و با ایجاد قواعد و رویه‌های مشترک، می‌توانند زمینه‌ساز ثبات و هماهنگی در نظام بین‌الملل باشند. مطالعات اولیه در زمینه سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی بیشتر سرشتی توصیفی و سیاست‌محور داشتند و برای تبیین جایگاه و عملکرد این نهادها چارچوب تحلیلی منسجمی نداشتند (Jonsson and Tallberg, 2001: 2-3). این خلأ نظری به‌ویژه در حوزه اقتصاد جهانی محسوس بود، جایی که نقش نهادها در حفظ ثبات و تسهیل همکاری اقتصادی به‌درستی واکاوی نشده بود. در واکنش به این محدودیت‌ها، نظریه‌پردازانی مانند رابرت کوهن و استفن کراسنر چارچوب‌های تحلیلی نوینی ارائه کردند که رفتار بازیگران بین‌المللی و نقش نهادهای بین‌المللی در کاهش هزینه‌های هماهنگی، افزایش اعتماد متقابل و

1. Libman & Obydenkova
2. Institutionalism

تقویت «همکاری‌های پایدار»^۱ را تبیین می‌کنند. این رویکردها به‌ویژه بر دو عامل اصلی متمرکز هستند: نخست، پایداری همکاری‌های اقتصادی بین‌المللی در دهه ۱۹۷۰ با وجود تغییرهای قابل توجه در توزیع قدرت اقتصادی جهانی و دوم، نقش برجسته نهادهایی مانند سازمان‌های برتون وودز و موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت که به‌عنوان بسترهای نهادی، نظم و ثبات اقتصادی بین‌المللی را تقویت کرده‌اند. کوهن بر این باور است که وجود نهادهای بین‌المللی عاملی اساسی در تداوم و پایداری همکاری‌های اقتصادی میان کشورهاست و می‌تواند به کاهش بی‌اطمینانی و تعارض در روابط بین‌الملل کمک کند (Keohane, 1984: 52).

در سطح بین‌المللی، نهادگرایی در روابط بین‌الملل با نهادهای مالی قدرتمندی مانند صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی و سازمان تجارت جهانی نمود یافته است. این نهادها با ترویج تجارت آزاد، جریان آزاد سرمایه و سرمایه‌گذاری، به گسترش جهانی‌سازی اقتصادی و تسهیل روابط میان‌دولتی کمک کرده‌اند. هرچند برخی منتقدان این رویکرد را استعمار نوین اقتصادی می‌دانند، نهادگرایی بر اهمیت چارچوب‌های نهادی برای کاهش نااطمینانی و هزینه‌های همکاری میان دولت‌ها تأکید دارد. کوهن معتقد است که برای همکاری پایدار، دولت‌ها باید بر مشکلات ناشی از اقدام‌های جمعی مسلط شوند (Keohane, 1984: 54). نهادهای بین‌المللی با فراهم کردن بسترهای لازم، مدیریت این مشکلات و حفظ الگوهای همکاری پایدار را ممکن کرده و نقش نظارتی مهمی در پایبندی اعضا به تعهدها دارند. نمودار ۱ به‌طور خلاصه اصول اصلی نهادگرایی را نشان می‌دهد.

برای تحلیل نهادگرایی در چارچوب اتحادیه اقتصادی اوراسیایی، می‌توان اصول اصلی این نظریه را به‌ویژه در بستر عملکرد و ساختار این اتحادیه بررسی کرد:

۱. نقش نهادهای بین‌المللی: نهادهای اتحادیه، مانند کمیسیون اتحادیه، با تدوین قوانین، تنظیم مقررات و کاهش مانع‌های تجاری، تبادل کالا، خدمات و سرمایه و هماهنگی اقتصادی میان اعضا را تسهیل می‌کنند.
۲. اهمیت همکاری‌های اقتصادی: اتحادیه با تسهیل تجارت آزاد، ایجاد زیرساخت‌های مشترک و هماهنگی سیاست‌های اقتصادی، رقابت‌پذیری منطقه‌ای را افزایش داده و مانع‌های اقتصادی را کاهش می‌دهد.
۳. حل مشکلات ناشی از اقدام‌های جمعی: نهادها با کاهش هزینه‌های مبادله و تدوین

- قوانین مشترک، الگوهای همکاری پایدار و مؤثر را در سطح منطقه‌ای شکل می‌دهند.
۴. **پایبندی به تعهدهای بین‌المللی:** نهادهای اتحادیه با نظارت و ارزیابی مستمر، انسجام و اعتماد میان اعضا را تقویت می‌کنند.
۵. **توزیع قدرت اقتصادی و سیاسی:** با وجود نابرابری در قدرت میان اعضا، نهادها با هماهنگی روابط اقتصادی و سیاسی، مدیریت بحران‌ها و تقویت همکاری‌های منطقه‌ای را ممکن می‌کنند.

نمودار ۱. اصول نهادگرایی در روابط بین‌الملل

این تحلیل نشان می‌دهد که اتحادیه اقتصادی اوراسیایی براساس نهادگرایی، همکاری اقتصادی میان اعضا را تقویت و در تسهیل تجارت، جذب سرمایه‌گذاری و حل مسائل اقتصادی جمعی نقش اصلی را دارد و با نظارت مستمر، پایداری اقتصادی و چارچوب‌های همکاری منطقه‌ای را حفظ می‌کند.

تحلیل درگیری روسیه و اوکراین: ریشه‌ها، عوامل و پیامدها

درگیری روسیه و اوکراین در تحولات ژئوپلیتیکی پس از فروپاشی اتحاد شوروی (پایان ۱۹۹۱) ریشه دارد. پس از استقلال، اوکراین وارد گذار سیاسی و اقتصادی پیچیده‌ای شد و نفوذ روسیه در ساختار قدرت ادامه یافت و شبکه‌ای از نخبگان الیگارشی، فساد ساختاری و ناکارآمدی حکمرانی را تقویت کرد که به نارضایتی عمومی و جنبش‌های اعتراضی، از جمله «انقلاب نارنجی»^۱ (۲۰۰۴) منجر شد. ساختار اجتماعی ناهمگون و شکاف‌های قومی، زبانی و مذهبی به‌ویژه در شرق و جنوب کشور، از جمله کریمه، دونتسک و لوهانسک، مانع شکل‌گیری هویت ملی منسجم و تضعیف‌کننده تلاش‌ها برای فاصله‌گیری از روسیه بود (Olzacka, 2017: 25). انتخابات ریاست‌جمهوری ۲۰۰۴ و اعتراض‌های میدان استقلال نماد مقاومت سیاسی در برابر نفوذ خارجی و فساد داخلی بود، در حالی‌که مداخله دیپلماتیک اتحادیه اروپا، به‌ویژه لهستان، نقش مؤثری در حل بحران داشت، هرچند از نگاه روسیه، اقدامی برای محدودکردن حوزه نفوذش برآورد شد (Zwolski, 2018: 3). با وجود پیروزی ویکتور یوشچنکو و امید به اصلاحات، تحقق نیافتن وعده‌ها، موجب تداوم ساختارهای پیشین و نفوذ روسیه شد. در سال ۲۰۱۳، تلاش اوکراین برای سیاست موازنه‌گرایانه میان اتحادیه اروپا و روسیه با تغییر ناگهانی دولت یانوکوویچ به سود روسیه و اعتراض‌های گسترده «یورومیدان»^۲ روبه‌رو شد که از محور قانون اساسی ۲۰۰۴ به جنبشی هویت‌محور و ضداقتدارگرایانه تبدیل شد (Lakomy, 2016: 291). پس از سقوط دولت یانوکوویچ، روسیه با ادعای حمایت از حقوق روس تباران، شبه‌جزیره کریمه را پیوسته و گروه‌های جدایی طلب در دونتسک و لوهانسک را حمایت کرد. مداخله نظامی مستقیم در کریمه (۲۰۱۴) نقطه عطفی در تشدید بحران ژئوپلیتیکی، بی‌ثباتی سیاسی و درگیری‌های مسلحانه منطقه‌ای شد. بحران اوکراین مستلزم رویکردی چندسطحی در تحلیل است؛ به‌گونه‌ای که ابعاد داخلی مانند شکاف‌های هویتی، ساختار سیاسی و نارضایتی‌های اجتماعی، در کنار مداخله‌های خارجی و رقابت‌های ژئوپلیتیکی، هم‌زمان بررسی شوند.

۱. سطح ملی

درگیری اوکراین بازتاب‌دهنده پیچیدگی‌های تاریخی، سیاسی و ژئوپلیتیکی است و درک آن

1. Orange Revolution
2. Euromaidan Movement

نیازمند رویکردی چندسطحی است که ابعاد داخلی و مداخله خارجی را همزمان مورد توجه قرار دهد. در سطح ملی، بحران اوکراین نتیجه سه عامل اصلی است: شکاف‌های هویتی و ایدئولوژیک، نابرابری اقتصادی و فساد ساختاری و نقش الیگارش‌ها در ساختار قدرت. جامعه اوکراین با دوگانگی هویتی جدی روبه‌رو است؛ مناطق غربی کشور گرایش شدیدی به ارزش‌های اروپایی و یکپارچه‌شدن با اتحادیه اروپا دارند، درحالی‌که مناطق شرقی و جنوبی، به‌ویژه دونتسک، لوهانسک و کریمه، به‌دلیل پیوندهای تاریخی و فرهنگی، خود را بخشی از فضای ژئوپلیتیکی روسیه می‌دانند (Olzacka, 2017: 32). این شکاف‌ها که در طول تاریخ، زبان، مذهب و فرهنگ شکل گرفته‌اند، فرایند ملت‌سازی را با چالش جدی روبه‌رو کرده و موجب ایجاد تنش‌های ساختاری در هویت ملی شده است.

نابرابری اقتصادی شدید و فساد نهادینه، اعتماد عمومی به حکومت را کاهش داده و نارضایتی اجتماعی ایجاد کرده است؛ اوکراین با امتیاز ۳۰ در «شاخص ادراک فساد»، از کشورهای با فساد بالا در اروپا محسوب می‌شود (Transparency International, 2019). مناطق جنگ‌زده دونتسک و لوهانسک با فقر، بیکاری و بی‌ثباتی مزمن، رشد اقتصادی ملی را کاهش داده‌اند. کنترل صنایع اصلی، منابع انرژی و رسانه‌ها به‌وسیله الیگارش‌ها، مقاومت در برابر اصلاحات و انسداد نهادهای دموکراتیک، ضعف کارکرد دولت و تشدید شکاف‌های اجتماعی را به همراه داشته است. براینده این عوامل، آسیب‌پذیری ساختار اجتماعی و سیاسی اوکراین و فراهم‌شدن زمینه برای مداخله خارجی و تعمیق درگیری را نشان می‌دهد.

۲. سطح منطقه‌ای

تحلیل بحران اوکراین در سطح منطقه‌ای نشان می‌دهد که این درگیری فراتر از مرزهای ملی است و آثار آن به کل حوزه ژئوپلیتیکی اوراسیا گسترش یافته است. رقابت‌های راهبردی میان روسیه و اتحادیه اروپا، وابستگی‌های متقابل انرژی و شکاف‌های هویتی نقش محوری دارند. از دیدگاه مسکو، اوکراین نه تنها همسایه‌ای ژئواستراتژیک، بلکه «دولت حائل» است که باید در حوزه نفوذ سنتی روسیه باقی بماند تا گسترش ناتو به شرق محدود شود و نزدیکی به ساختارهای امنیتی و اقتصادی غربی تهدیدی مستقیم برای عمق راهبردی روسیه محسوب می‌شود (Mearsheimer, 2014: 1-2). اتحادیه اروپا نیز اوکراین را به‌عنوان منطقه‌ای ضربه‌گیر در برابر نفوذ روسیه می‌بیند. این رقابت، کشور را به صحنه‌ای از رویارویی نظم لیبرال غربی و منطقه‌گرایی اقتدارگرای روسی تبدیل کرده است.

اوکراین در انتقال انرژی اوراسیا نقش حیاتی دارد و به‌عنوان مسیر اصلی گاز روسیه به اروپا، هر بی‌ثباتی در شرق، امنیت انرژی اروپا را تهدید می‌کند. با وجود تلاش برای کاهش وابستگی، زیرساخت‌های اصلی انتقال گاز همچنان به روسیه وابسته باقی مانده و بحران اوکراین به «بحران انرژی منطقه‌ای» تبدیل شده است. شکاف‌های هویتی و فرهنگی میان غرب اروپا محور و شرق و جنوب روسیه‌گرا، به واگرایی منطقه‌ای و خواسته‌هایی مانند فدرالیسم در دونباس منجر شده است، در حالی که اکثریت دیگر مناطق آن را تهدیدی علیه یکپارچگی سرزمینی می‌دانند (Olzacka, 2017: 40). این تضادها استمرار تنش‌ها و پیچیدگی روند مصالحه را تشدید کرده‌اند.

۳. سطح جهانی

درگیری روسیه و اوکراین فراتر از یک بحران منطقه‌ای است و نمادی از تقابل ساختاری میان نظم بین‌المللی پساجنگ سرد و بازگشت رقابت قدرت‌های بزرگ محسوب می‌شود. این بحران بازتاب تلاش برای بازتعریف نظم جهانی و بازترسیم مرزهای نفوذ قدرت‌هاست و ابعاد ایدئولوژیک، ژئوپلیتیکی، نظامی و اقتصادی دارد. یکی از مهم‌ترین ابعاد، تقابل ایدئولوژیک میان روسیه و غرب است که یادآور رقابت دوران جنگ سرد است، هرچند با چهره‌ای نوین و بازیگرانی جدید. روسیه در دوران پوتین خود را مدافع ارزش‌های سنت‌گرایانه، حاکمیت ملی و مخالف دخالت‌های لیبرالیسم جهانی معرفی کرده است؛ الگویی که به‌عنوان «نواوراسیاگرایی اقتدارگرا» شناخته می‌شود. در برابر، ایالات متحد و اتحادیه اروپا بر گسترش دموکراسی، شفافیت و نظم لیبرال بین‌المللی تأکید می‌کنند (Barrett, 2018: 82). اوکراین در این فضا به میدان نبرد گفتمانی میان نظم غرب‌محور مبتنی بر اقتصاد بازار آزاد و نظامی که روسیه با اتکا به قدرت سخت و حاکمیت مطلق بازتولید می‌کند، تبدیل شده است.

یکی از ابعاد اقتصادی بحران، استفاده از تحریم‌هاست. ایالات متحد، اتحادیه اروپا و دیگر کشورهای غربی تحریم‌های گسترده‌ای علیه روسیه به‌کار گرفته‌اند که شامل محدودیت‌های بانکی، ممنوعیت صادرات فناوری‌های حساس و مسدودسازی دارایی‌هاست (Korhonen et al., 2018: 4). هدف این تحریم‌ها کاهش توان مالی روسیه و افزایش هزینه اقدام‌های نظامی آن در اوکراین است. روسیه نیز با بهره‌گیری از اهرم انرژی، محدودسازی یا افزایش قیمت گاز به اوکراین و اروپا و ممنوعیت واردات برخی کالاها، واکنش متقابل نشان داده است. این وضعیت به «جنگ اقتصادی» میان روسیه و غرب منجر شده است که فراتر از اوکراین بر اقتصاد جهانی،

امنیت انرژی و نظام مالی بین‌المللی آثار ژرفی داشته است. برای تبیین دقیق‌تر این سطح‌ها، جدول ۱ به صورت خلاصه، ابعاد اصلی، بازیگران اصلی و متغیرهای مؤثر هر سطح از تحلیل را نشان می‌دهد.

جدول ۱: سطوح‌های تحلیل درگیری روسیه و اوکراین

سطح تحلیل	ابعاد اصلی	بازیگران اصلی	متغیرهای مؤثر
ملی	شکاف‌های هویتی، فساد نظام‌مند، ضعف نهادهای حکمرانی، نقش الیگارش‌ها	دولت اوکراین، الیگارش‌ها، جنبش‌های مردمی (یورومیدان)	دوگانگی زبانی و فرهنگی، نابرابری اقتصادی، نفوذ سیاسی روسیه، ناتوانی در اجرای اصلاحات
منطقه‌ای	رقابت ژئوپلیتیکی روسیه و اتحادیه اروپا، وابستگی انرژی، گسل‌های هویتی فرهنگی در شرق اوکراین	روسیه، اتحادیه اروپا، کشورهای همسایه (لهستان، روسیه سفید)	درگیری بر سر موقعیت ژئواستراتژیک اوکراین، نقش حمل و نقلی اوکراین در صادرات گاز، فشارهای سیاسی امنیتی از دو سوی غرب و شرق
جهانی	تقابل نظم لیبرال غربی و نظم اقتدارگرایی روسی، استفاده از ابزارهای قدرت سخت و نرم، تحریم‌های اقتصادی متقابل	ایالات متحده، اتحادیه اروپا، نهادهای بین‌المللی، روسیه	تنش‌های ایدئولوژیک، استفاده از انرژی و تحریم به‌عنوان ابزار ژئوپلیتیکی، مداخله در نظم جهانی

منبع: نویسندگان

تحلیل پیامدهای بحران اوکراین بر عملکرد اتحادیه اقتصادی اوراسیایی

اتحادیه اقتصادی اوراسیایی، به رهبری روسیه و با مشارکت قزاقستان، روسیه سفید، ارمنستان و قرقیزستان، در سال ۲۰۱۵ با هدف ایجاد فضای اقتصادی یکپارچه و تسهیل جریان آزاد کالا، خدمات، سرمایه و نیروی کار (Yeliseyev, 2019: 2) و تشکیل بازار مشترک، ارتقای همگرایی اقتصادی منطقه‌ای و کاهش مانع‌های تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای تأسیس شد، اما عملکرد آن با چالش‌های ساختاری روبه‌رو بوده است. رشد نسبی تجارت درون منطقه‌ای در کنار اختلاف در سطح توسعه اقتصادی، منافع واگرایی ملی و ناهماهنگی‌های سیاستی میان اعضا، روند همگرایی را محدود کرده است (Kembayev, 2016: 169). بحران اوکراین از سال ۲۰۱۴ و به‌ویژه پس از تهاجم نظامی روسیه در سال ۲۰۲۲، فشارهای بی‌سابقه‌ای بر انسجام این اتحادیه وارد کرده

است. این بحران نه تنها شکاف‌های درونی را آشکار کرده است، بلکه اصول بنیادین همکاری و اعتماد متقابل در درون اتحادیه را نیز به آزمون گذاشته است.

۱. پیامدهای سیاسی

اتحادیه اقتصادی اوراسیایی به‌عنوان یک سازمان منطقه‌ای، مبتنی بر اصول همکاری جمعی و «تصمیم‌گیری اجماعی»^۱ طراحی شده است؛ اما در عمل، ساختار قدرت درون آن به‌شدت نامتقارن و زیر سلطه روسیه است. روسیه با بیشترین ظرفیت اقتصادی و نفوذ ژئوپلیتیکی جهت‌گیری‌های کلان اتحادیه را تعیین می‌کند و بحران اوکراین، به‌ویژه تهاجم نظامی روسیه در سال ۲۰۲۲، این بی‌توازی را تشدید کرده و نگرانی اعضا، به‌ویژه قزاقستان و روسیه سفید، نسبت به تضعیف حاکمیت ملی را افزایش داده است (Busygina, 2024: 2). اگرچه این کشورها در ظاهر به همگرایی متعهد باقی مانده‌اند، در عمل فاصله‌گیری محتاطانه‌ای از سیاست‌های تهاجمی کرملین در پیش گرفته‌اند. این وضعیت انسجام سیاسی اتحادیه را با چالش روبه‌رو کرده و تضاد ایجاد کرده است: روسیه هم‌عامل پیشبرد یکپارچگی اقتصادی است و هم منشأ گسست‌های سیاسی میان اعضا. (Libman et al., 2022: 3) بنابراین بحران اوکراین آزمونی راهبردی برای توان اتحادیه در حفظ تعادل میان منافع مشترک و نفوذ یک‌جانبه روسیه است.

پس از تهاجم روسیه، چارچوب‌های نهادی اتحادیه به ابزاری برای تقویت جایگاه ژئوپلیتیکی کرملین تبدیل شد. مسکو در واکنش به تحریم‌های غرب و فشارهای دیپلماتیک، از ظرفیت‌های اتحادیه برای کاهش انزوای اقتصادی و تقویت مسیرهای جایگزین تأمین منابع راهبردی بهره گرفت (Busygina, 2024: 3). با وجود تنش‌های ژئوپلیتیکی، نشست‌های منظم کمیسیون اقتصادی اوراسیایی و نهادهای وابسته، از جمله ۱۲ نشست شورای کمیسیون و ۵۰ نشست هیئت اجرایی در سال ۲۰۲۲، نشان‌دهنده تداوم همگرایی و اراده اعضا برای حفظ پویایی همکاری‌ها بود (Eurasian Economic Commission, 2023). این استمرار هم‌انعطاف‌پذیری نهادی اتحادیه در رویارویی با بحران‌های بین‌المللی را نشان می‌دهد و هم‌بازتاب‌دهنده تلاش روسیه برای بهره‌برداری ژئوپلیتیکی از همگرایی منطقه‌ای است. با این حال، نگرانی کشورهای کوچک‌تر از افزایش نفوذ مسکو، شکاف‌های سیاسی در اولویت‌گذاری راهبردی و تأثیر تحریم‌ها، همچنان انسجام سیاسی اتحادیه را تهدید می‌کند و یکپارچگی

سیاسی عمیق‌تر با موانع ساختاری روبه‌رو مانده است. در این زمینه، بررسی جهت‌گیری‌های اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیایی نسبت به بحران اوکراین، آثار آن بر ابعاد سیاسی، اقتصادی و امنیتی منطقه را روشن می‌کند.

۱-۱. روسیه سفید: هم‌سویی راهبردی با روسیه و پیامدهای دوگانه

روسیه سفید تنها عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیایی است که آشکارا از مداخله نظامی روسیه در اوکراین حمایت کرده و در همه قطعنامه‌های سازمان ملل علیه آن رأی منفی داده است. این موضع بازتاب نزدیکی راهبردی روسیه سفید به روسیه است که ریشه در وابستگی‌های اقتصادی، نظامی و انرژی دارد و آن را به بازیگر اصلی در سیاست‌های کرملین برای مقابله با تحریم‌ها و تقویت نفوذ منطقه‌ای روسیه تبدیل کرده است. از دیدگاه نهادگرایی، این وابستگی پیوندهای اتحادیه را تقویت کرده است، اما استقلال راهبردی مینسک را کاهش داده و آن را به «دولت تسهیل‌گر» اقدام‌های روسیه تبدیل کرده است. این هم‌سویی پیامدهای دوسویه دارد: از یک‌سو، روابط اقتصادی و حمایت روسیه تقویت شده و موقعیت روسیه سفید در چارچوب اتحادیه پایدار مانده است. از سوی دیگر، کاهش استقلال، انزوای بین‌المللی و فاصله میان سیاست رسمی دولت و افکار عمومی افزایش یافته است، به طوری که حدود ۷۹ درصد مردم روسیه سفید با تلفات انسانی جنگ مخالف و خواستار موضع بی‌طرفانه هستند (Chatham House, 2023). هم‌سویی با روسیه، روسیه سفید را در جایگاه راهبردی اتحادیه تثبیت کرده است، اما پیامدهای سیاسی، نهادی و اجتماعی پیچیده‌ای دارد که می‌تواند ثبات داخلی و نقش این کشور را در اتحادیه در تأثیر قرار دهد. در مجموع، روسیه سفید در پاسخ به بحران اوکراین، از منطق همگرایی نهادی با محوریت روسیه تبعیت کرده است، اما پیامدهای این هم‌سویی، ابعاد دوسویه دارد: از یک‌سو تقویت روابط اقتصادی در بستر اتحادیه و حفظ حمایت‌های روسیه، و از سوی دیگر، تشدید انزوای بین‌المللی، کاهش استقلال نهادی و بروز نارضایتی‌های اجتماعی داخلی که می‌تواند بر ثبات رژیم و آینده موقعیت روسیه سفید در اتحادیه سایه افکند.

۲-۱. قزاقستان: دیپلماسی متوازن در میان فشارهای منطقه‌ای و جهانی

قزاقستان به‌عنوان یکی از اعضای اصلی اتحادیه اقتصادی اوراسیایی، میان روسیه و قدرت‌های غربی سیاستی متوازن در پیش گرفته است تا استقلال سیاست خارجی و منافع ملی خود را در

فضای ژئوپلیتیکی پیچیده اوراسیا حفظ کند. در رویارویی با تهاجم نظامی روسیه به اوکراین، این کشور موضع بی طرفانه گرفت و از دخالت مستقیم نظامی و سیاسی خودداری کرد، ضمن تأکید بر حل و فصل دیپلماتیک و احترام به حاکمیت ملی و قوانین بین‌المللی. این رویکرد انعطاف‌پذیر نشان‌دهنده ظرفیت نهادی و توانایی قزاقستان در حفظ حاکمیت در برابر فشارهای روسیه و دیگر قدرت‌های جهانی است. با وجود این، وابستگی اقتصادی قابل توجه به روسیه، به‌ویژه در حوزه تجارت و انرژی، بر سیاست متوازن محدودیت‌های جدی ایجاد کرده است؛ صادرات قزاقستان به روسیه تا اکتبر ۲۰۲۲ حدود ۲۲ درصد افزایش یافته است (Dumoulin, 2023: 5) که نشان‌دهنده استمرار وابستگی اقتصادی به بازار روسیه است. هم‌زمان، قزاقستان با توسعه همکاری‌های چندجانبه، به‌ویژه با چین و دیگر قدرت‌های جهانی، تلاش می‌کند این وابستگی را کاهش و استقلال راهبردی و ظرفیت اقتصادی خود را افزایش دهد. این سیاست نه تنها موقعیت بین‌المللی قزاقستان را تقویت می‌کند، بلکه به‌عنوان راهکار نهادی برای مدیریت خطرپذیری‌های ژئوپلیتیکی و حفظ توازن میان منافع اقتصادی و سیاست خارجی عمل می‌کند.

۱-۳. ارمنستان: تعادل در سایه تنش‌ها و ضرورت تجدیدنظر در وابستگی‌ها

ارمنستان، به‌عنوان عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیایی با روسیه روابط تاریخی و امنیتی نزدیکی دارد که بخش مهمی از سیاست دفاعی و اقتصادی کشور را تشکیل می‌دهد. ولی بحران اوکراین برای این رابطه چالشی جدی ایجاد کرده و موضع ارمنستان میان حمایت ضمنی از روسیه و انتقاد محتاطانه از عملکرد آن متزلزل شده است. پس از آغاز تجاوز نظامی روسیه در سال ۲۰۲۲، ارمنستان رویکردی متوازن به کار گرفت، تا نه به‌طور آشکار از اقدام‌های روسیه حمایت کند و نه آن را به‌شدت محکوم کند. این سیاست محتاطانه ناشی از نگرانی‌های امنیتی و وابستگی تاریخی به روسیه است، اما واکنش قاطع نشان‌دادن مسکو به درگیری‌های مرزی ارمنستان با جمهوری آذربایجان، به‌ویژه حمله‌های سپتامبر ۲۰۲۲، موجب ناامیدی نخبگان سیاسی و بازنگری در سیاست امنیتی کشور شد. نخست‌وزیر، نیکول پاشینیان بر ضرورت کاهش وابستگی به قدرت‌های خارجی، حفظ حاکمیت ملی و استقلال تصمیم‌گیری تأکید کرده است (Davtyan, 2022: 7).

هم‌زمان، ارمنستان تلاش می‌کند روابط خود با اتحادیه اروپا و ایالات متحد را گسترش دهد، هرچند محدودیت‌های جغرافیایی، اقتصادی و سیاسی برای بهره‌گیری کامل از حمایت غرب چالش‌هایی ایجاد کرده است. بنابراین بحران اوکراین و تحولات قفقاز، ارمنستان را

به‌سوی سیاستی مستقل‌تر پیش برده است؛ سیاستی که هدف آن تأمین منافع ملی، افزایش امنیت داخلی و تنوع‌بخشی به روابط خارجی است. این تغییرها نه‌تنها واکنش فوری به بحران اوکراین هستند، بلکه بازتاب ارزیابی‌های راهبردی بلندمدت ارمنستان نسبت به جایگاه خود در محیط پیچیده منطقه‌ای و بین‌المللی به شمار می‌آیند.

۴-۱. قرقیزستان: بی‌طرفی در سایه وابستگی اقتصادی و نیاز به تعادل راهبردی

قرقیزستان، به‌عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیایی، در رویارویی با بحران اوکراین موضعی محتاطانه و بیشتر بی‌طرفانه گرفته است. این کشور از حمایت آشکار یا مخالفت آشکار با روسیه خودداری کرده و فقط از برخی اقدام‌های روسیه انتقادهایی محدود کرده است. این رویکرد ناشی از وابستگی اقتصادی شدید به روسیه و آثار منفی جنگ بر اقتصاد داخلی است؛ به‌ویژه وابستگی به حواله‌های ارسالی از روسیه که منبع اصلی درآمد بسیاری از شهروندان به شمار می‌رود و نگرانی از کاهش آن‌ها و افزایش قیمت‌ها و نوسان‌های بازار (Makhmutova, 2023).

ابتدا به‌نظر می‌رسید قرقیزستان موضعی نزدیک به روسیه بگیرد، اما با ادامه بحران و تشدید پیامدهای اقتصادی، رویکرد آن به‌سوی بی‌طرفی و تعدیل راهبردی تغییر یافت. این سیاست نشان‌دهنده تلاش برای حفظ ثبات داخلی و تعادل میان منافع اقتصادی و الزام‌های دیپلماتیک است. هرچند برخی مقام‌های روسی نسبت به این موضع ابراز نگرانی کرده‌اند، روابط دوجانبه و همکاری‌های اقتصادی و امنیتی همچنان ادامه یافته است. در مجموع، قرقیزستان با کاربست سیاستی متوازن و بی‌طرفانه، کوشیده است میان فشارهای خارجی، منافع اقتصادی و نیاز به ثبات داخلی توازن برقرار کند، درحالی‌که چالش‌های اقتصادی و ملاحظه‌های دیپلماتیک تعیین‌کننده راهبردهای آینده این کشور خواهند بود.

۲. پیامدهای اقتصادی

بحران اوکراین از فوریه ۲۰۲۲ همچنان بر اقتصاد جهانی اثرگذار است و اتحادیه اقتصادی اوراسیا نیز از این تأثیرها جدا نیست. تجارت داخلی و خارجی کشورهای عضو به‌ویژه زیر فشار اختلال‌های مداوم در زنجیره تأمین جهانی قرار گرفته است. کشورهایمانند قزاقستان و روسیه سفید که وابستگی بالایی به واردات مواد اولیه و محصولات کشاورزی دارند، با کمبود کالاهای اساسی و افزایش قیمت‌ها روبه‌رو شده‌اند (Libman and Others, 2022: 5). این شرایط

موجب شده است کشورهای عضو به تنوع بخشی منابع تأمین، به ویژه از آسیای مرکزی و بازار چین روی آورند، روندی که از سال ۲۰۲۳ ادامه یافته و تشدید شده است.

افزایش قیمت حامل های انرژی، به ویژه نفت و گاز، یکی دیگر از پیامدهای مهم بحران است. تحریم های بین المللی علیه روسیه فشار مضاعفی بر بازارهای انرژی وارد کرده و هزینه های انرژی کشورهای عضو را افزایش داده است؛ مسئله ای که توان رقابتی آن ها در بازارهای جهانی را کاهش می دهد. در واکنش، کشورهای عضو اقدام به اجرای سیاست های تعدیل اقتصادی و بهبود بهره وری انرژی کرده اند. محدودیت ها و تحریم های تجاری موجب تأخیر در تأمین مواد اولیه و کالاهای واسطه ای شده و رشد اقتصادی و توسعه پایدار اتحادیه را با چالش های جدی روبه رو کرده است.

یکی دیگر از پیامدهای مستقیم و ادامه دار بحران اوکراین برای اتحادیه اقتصادی اوراسیایی، کاهش عملکرد شرکتهایی است که روابط تجاری یا مالکیت قابل توجهی با روسیه دارند. این شرکت ها که به تأمین کالا از روسیه یا صادرات به این کشور وابسته اند، همچنان مشکلات فراوانی دارند. تحریم های اقتصادی گسترده غرب و کاهش روابط تجاری با اتحادیه اروپا و ایالات متحد بر این شرکت ها فشارهای شدیدی آورده است. این وضعیت به ویژه در شرکت های بزرگ اقتصادی که بخش مهمی از زنجیره تأمین خود را به روسیه وصل کرده اند، بسیار آشکار است (Terletskiy and Madiyarova, 2023). محدودیت های ناشی از تحریم ها موجب شده است شرکت ها در تأمین مواد اولیه و محصولات مورد نیاز خود با دشواری های قابل توجهی روبه رو شوند و امکان یافتن جایگزین های مناسب برای بازارهای غربی به طور مداوم کاهش یابد. با وجود این موانع، کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیایی تلاش کرده اند تجارت دوجانبه خود را تقویت کنند. با وجود اختلال های ناشی از درگیری و مشکلات زنجیره تأمین، تحولات مثبت قابل توجهی در تجارت داخلی اتحادیه دیده می شود. ارزش کل تجارت دوجانبه میان اعضا در سال ۲۰۲۲ به حدود ۳۸۳ میلیارد دلار رسید که بیانگر افزایش ۱۴ درصدی نسبت به سال ۲۰۲۱ است (Terletskiy & Madiyarova, 2023). این رشد بیشتر ناشی از افزایش صادرات کشورهای عضو مانند قزاقستان، ارمنستان، روسیه سفید و قرقیزستان به دیگر اعضاست. این تحولات به دلیل جابه جایی مسیرهای تجاری و کاهش وابستگی به بازارهای غربی پس از کار بست تحریم ها شکل گرفته است. از سوی دیگر، روسیه به دلیل محدودیت های اقتصادی و تحریم های غرب، توجه خود را به بازارهای درون اتحادیه اقتصادی اوراسیایی معطوف کرده و این موضوع موجب تغییر جهت جریان صادرات و

واردات به سوی بازارهای منطقه‌ای شده است که به توسعه تجارت داخلی اتحادیه کمک شایانی کرده است (Eurasian Economic Commission, 2024). در این شرایط بحرانی، کشورهای عضو همچنین تلاش کرده‌اند تا تنوع بخشیدن به تجارت خود را در بخش‌هایی مانند کشاورزی، انرژی و صنایع تولیدی افزایش دهند. این رویکردها نقش مهمی در جلوگیری از رکود اقتصادی داشته و توانسته است روابط تجاری میان اعضا را در این دوره دشوار گسترش دهد. جدول ۲، ابعاد سیاسی و اقتصادی بحران اوکراین و آثار آن بر عملکرد اتحادیه اقتصادی اوراسیایی را با تأکید بر نمودهای عینی و نتایج کلی برای اتحادیه، تشریح می‌کند.

جدول ۲. پیامدهای بحران اوکراین بر اتحادیه اقتصادی اوراسیایی

نوع پیامد	محور اثرگذاری	نمودهای عینی	نتایج کلی برای اتحادیه
سیاسی	تقارن‌نداشتن قدرت	سلطه روسیه در تصمیم‌گیری‌ها، نگرانی اعضا از وابستگی	تضعیف انسجام و افزایش واگرایی سیاسی
	واکنش‌های متنوع اعضا	حمایت روسیه سفید، بی‌طرفی قزاقستان و قرقیزستان، چرخش ارمنستان	کاهش اجماع ژئوپلیتیک درون اتحادیه
	فشار غرب	تحریم‌ها و انزوای دیپلماتیک روسیه و روسیه سفید	کاهش اعتبار بین‌المللی اتحادیه
اقتصادی	زنجیره تأمین و قیمت‌ها	بحران غذایی، افزایش قیمت انرژی، اختلال در واردات	کاهش رشد اقتصادی و رقابت‌پذیری
	تجارت درون منطقه‌ای	افزایش ۱۴ درصدی تجارت داخلی (۲۰۲۲)	جبران نسبی تجارت خارجی، تقویت همگرایی اقتصادی
	تحریم‌ها علیه روسیه	خروج سرمایه و شرکت‌های غربی؛ کاهش حواله‌ها	آسیب‌پذیری اقتصادهای کوچک‌تر و کاهش سرمایه‌گذاری

در سال ۲۰۲۲، تجارت درون‌اتحادیه‌ای اتحادیه اقتصادی اوراسیایی، جز روسیه، در بیشتر کشورهای عضو رشد قابل توجهی داشت که بیانگر نقش فزاینده همکاری‌های تجاری در تقویت همگرایی اقتصادی میان اعضاست. ارمنستان با رشد ۸٫۲ برابری صادرات به ۵٫۲ میلیارد دلار و افزایش سهم اتحادیه در تجارت خارجی خود به ۶٫۳۴ درصد، بیشترین جهش را ثبت کرد. روسیه سفید نیز با وجود مشکلات ناشی از بحران اوکراین و نوسان‌های روبل، افزایش ۳۸ درصدی صادرات (۱٫۲۴ میلیارد دلار) را تجربه کرد، درحالی‌که صادرات قزاقستان و قرقیزستان به ترتیب ۵٫۲۰ و ۷٫۸۱ درصد افزایش یافت (Korhonen and Others, 2018: 12). در نیمه نخست سال ۲۰۲۳ نیز روند صعودی ادامه داشت؛ حجم تجارت متقابل اتحادیه ۱۳ درصد رشد کرد، صادرات ارمنستان به تقریب سه برابر شد، قزاقستان ۳۷ درصد افزایش داشت و صادرات قرقیزستان به تقریب بدون تغییر باقی ماند. این تحولات نشان‌دهنده موفقیت سیاست‌های همگرایی و توانایی اتحادیه در سازگاری با شرایط جهانی است. تداوم این روند مستلزم تعمیق ادغام اقتصادی و بهبود محیط تجاری درون اتحادیه‌ای است. جدول ۳ شاخص‌های کلان اقتصادی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیایی را پس از بحران اوکراین نشان می‌دهد.

جدول ۳. شاخص‌های کلان اقتصادی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیایی

کشور	رشد واقعی تولید ناخالص داخلی (درصد)	تولید صنعتی (درصد)	شاخص قیمت مصرف‌کننده (درصد)	نرخ رشد تجارت متقابل با اتحادیه اقتصادی اوراسیایی (درصد)
ارمنستان	۱۰/۵	۱/۴	۱/۴	۱۸۴/۴
روسیه سفید	-۵٫۰	-۴/۱	۰/۸	۳۸/۰
قزاقستان	۵/۰	۱/۴	۱/۱	۲۰/۵
قرقیزستان	۴/۸	۷/۵	۱/۵	۸۱/۷
روسیه	-۲/۱	-۲/۴	۰/۸	-۱/۲

Source: EAEU, 2023

با وجود چالش‌های ناشی از تحریم‌ها علیه روسیه و روسیه سفید، اتحادیه اقتصادی اوراسیایی شاهد تحولات مثبت قابل توجهی در تجارت خارجی خود بوده است. صادرات

اتحادیه در سال ۲۰۲۲ به ۷۸۳۵ میلیارد دلار رسید که رکوردی بی سابقه است (Eurasian Economic Commission, 2023). این افزایش چشمگیر نشان‌دهنده موفقیت اتحادیه در تنوع‌بخشی به روابط تجاری خود و گسترش بازارهای جدید، با وجود چالش‌های ژئوپلیتیکی و اقتصادی است. اتحادیه اقتصادی اوراسیایی به رهبری روسیه تلاش می‌کند با تمرکز بر کشورهای آسیا-اقیانوسیه و خاورمیانه، روابط تجاری راهبردی خود را تقویت کند. این اقدام با حمایت از سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان همکاری شانگهای و بریکس همراه بوده است. همچنین شرکت‌های تجاری خود را گسترش داده و تجارت با کشورهایی مانند ایران، چین، ویتنام، صربستان و امارات متحد عربی را افزایش داده است. این رشد تجاری، به‌ویژه با کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای و بریکس در سال ۲۰۲۲ به ۳۵ درصد رسید و بیش از یک‌سوم از کل گردش مالی تجاری اتحادیه اقتصادی اوراسیایی را به خود اختصاص داد (Eurasian Economic Commission, 2023).

یکی از تحولات مثبت دیگر، رشد تجارت با ازبکستان و کوبا بود. گردش مالی تجاری با ازبکستان در سال ۲۰۲۲، ۲۷ درصد افزایش یافت و تجارت با کوبا دو برابر شد (Center for Economic Research and Reforms, 2022). اتحادیه اقتصادی اوراسیایی توانسته است روابط خود را با چین که یکی از بازارهای اصلی برای اتحادیه است، حفظ کند و به دنبال گسترش روابط اقتصادی با چین است و بر توسعه همکاری‌ها در زمینه‌های انرژی، زیرساخت‌ها و فناوری تمرکز دارد. طرح‌های جدیدی مانند راه‌آهن چین، قرقیزستان و ازبکستان برای تسهیل تجارت در حال اجرا است. در زمینه‌های ژئوپلیتیکی، اتحادیه در حال نهایی کردن توافق‌نامه تجارت آزاد با امارات متحد عربی است که می‌تواند حضور اقتصادی امارات را در منطقه اوراسیا تقویت و از راهبرد روسیه برای مقابله با تحریم‌های غربی حمایت کند. این توافق‌نامه به‌ویژه برای کشورهای عضو این اتحادیه فرصتی برای دسترسی به بازارهای خاورمیانه و جذب سرمایه‌گذاری برای طرح‌های توسعه اقتصادی فراهم می‌آورد. اتحادیه در مراحل نهایی امضای توافق‌نامه تجارت آزاد با مصر است که به تقویت تلاش‌ها برای گسترش شرکت‌های تجاری و کاهش وابستگی به شریک‌های تجاری محدود کمک می‌کند. این تحولات نشان‌دهنده پویایی و انعطاف‌پذیری اتحادیه اقتصادی اوراسیایی در رویارویی با چالش‌هایی مانند بحران اوکراین و تقویت روابط تجاری با شریک‌های جدید است.

راهبردهای سازگاری اتحادیه اقتصادی اوراسیایی

با وجود روندهای مثبت در تجارت و همکاری‌های اقتصادی، اتحادیه اقتصادی اوراسیایی در پی تحریم‌های اقتصادی به‌کارگرفته شده به‌وسیله کشورهای غربی با چالش‌های قابل توجهی روبه‌رو شده است. این تحریم‌ها در سال ۲۰۲۲ به کاهش ۶،۱ درصدی تولید ناخالص داخلی در مقایسه با سال ۲۰۲۱ منجر شد. اما با وجود این چالش‌ها، برخی از کشورهای عضو اتحادیه همچنان توانستند رشد اقتصادی مثبت را تجربه کنند. به‌ویژه ارمنستان (۲،۱۴ درصد)، قزاقستان (۲،۳ درصد) و قرقیزستان (۰،۷ درصد) به رشد اقتصادی چشمگیری دست یافتند، درحالی‌که روسیه سفید با کاهش ۷،۴ درصدی و روسیه با کاهش ۱،۲ درصدی در تولید ناخالص داخلی روبه‌رو شدند (Eurasian Economic Commission, 2023). این تفاوت‌های عملکرد اقتصادی، نمایانگر تنوع واکنش‌ها و آثار تحریم‌ها بر کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیایی است. در این شرایط، اتحادیه اقتصادی اوراسیایی مجموعه‌ای از راهبردهای سازگاری را به‌کار گرفته است تا بتواند فشار تحریم‌ها را مهار و ساختار اقتصادی خود را بازتنظیم کند.

یکی از مهم‌ترین اقدام‌ها، «فعال‌سازی نظام واردات موازی»^۱ در روسیه بود؛ نظامی که واردات را از انحصار خارج و امکان تأمین کالاها از مسیرهای جایگزین را فراهم کرده است. این ابتکار به‌ویژه در رویارویی با محدودیت‌های تحریم، نقش قابل توجهی در تداوم جریان کالا و جلوگیری از کمبودهای داخلی داشته و ضرورت تنوع‌بخشی به مسیرهای لجستیکی و همکاری با کشورهای غیرتحریمی را بیش از پیش برجسته کرده است. تا پایان سال ۲۰۲۳، ارزش واردات موازی به حدود ۲۰ میلیارد دلار در ماه رسید که نشان‌دهنده سهم قابل توجهی از کل واردات روسیه است (Fedotova, 2024: 619).

در کنار اقدام‌های تجاری، سیاست‌های پولی و مالی نیز به‌عنوان ابزارهای تطبیقی مطرح شده‌اند. رویکرد اتحادیه به‌سوی گسترش «تسویه حساب‌های ارزی ملی»^۲ یکی دیگر از محورهای مقابله با تحریم‌های غربی بوده است. تلاش برای ایجاد نظام پرداخت مشترک با همکاری گروه بریکس و ابتکارهایی مانند طراحی کارت پرداخت واحد که قابلیت جمع‌سازمانه‌های مالی کشورهای مختلف از جمله «میر روسیه»^۳ و «یونیون پی چین»^۴ را دارد، نشان‌دهنده اراده سیاسی اتحادیه برای تقویت استقلال مالی و کاهش وابستگی به نهادهای مالی

1. Activation of the Parallel Import System
2. National Currency Settlements
3. Russia's Mir
4. China's Union Pay

بین‌المللی زیر سلطه غرب است. در مجموع، این تحولات نشان می‌دهد که اتحادیه اقتصادی اوراسیایی نه تنها در برابر تحریم‌ها موضع انفعالی نگرفته است، بلکه با کاربست سیاست‌های انعطاف‌پذیر و متنوع، در مسیر بازطراحی معماری اقتصادی خود گام برداشته است. این راهبردها، اگرچه در کوتاه‌مدت با چالش‌هایی همراه هستند، اما می‌توانند در بلندمدت به تقویت ظرفیت تطبیق‌پذیری و تاب‌آوری اقتصادی این اتحادیه منجر شوند (Eurasian Economic Commission, 2023).

اتحادیه اقتصادی اوراسیایی همچنین در سیاست‌های گمرکی و تعرفه‌ای خود اصلاحاتی کرده است. به‌ویژه اصلاحاتی در پروتکل‌های بازاریابی داروها، ساده‌سازی فرایندهای مستندهای مبدأ و حفظ تعرفه‌های وارداتی صفر برای برخی محصولات انجام شده است. این اقدام‌ها به شرکت‌های ضروری اتحادیه این امکان را می‌دهند که برای برنامه‌های پرداخت اقساطی تعرفه‌های وارداتی اقدام کنند و در برابر فشارهای اقتصادی ناشی از تحریم‌ها و کمبود مواد اولیه، انعطاف‌پذیری بیشتری پیدا کنند. به‌علاوه بیش از ۲۰ تا از مقررات اتحادیه اقتصادی اوراسیایی برای جلوگیری از فشار بیش از حد بر مشاغل، اصلاح شده است. در پاسخ به چالش‌های اقتصادی ناشی از تحریم‌های غربی و نیاز به تقویت سیستم مالی درون اتحادیه اقتصادی اوراسیایی، ولادیمیر پوتین در ۱۶ مه ۲۰۲۳ توافق‌نامه‌ای را برای تأسیس «شرکت بیمه اوراسیا»^۱ به‌شکل رسمی تصویب کرد. این توافق‌نامه که پیش‌تر در ۲۰ اکتبر ۲۰۲۲ در پایتخت ارمنستان امضا شده بود، گام مهمی در جهت تقویت هم‌افزایی اقتصادی و ایجاد امنیت مالی برای کشورهای عضو اتحادیه به‌شمار می‌آید (Putin..., 2023). هدف اصلی شرکت بیمه اوراسیا جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و داخلی به‌وسیله کمک‌های کشورهای عضو و سازمان‌های مالی بین‌المللی است. این شرکت به‌عنوان یک نهاد بیمه‌ای مهم در سطح اتحادیه اقتصادی اوراسیا، ظرفیت بیمه‌ای معادل ۲ میلیارد دلار را برای پوشش خطرپذیری‌های مالی و تجاری کشورهای عضو پیش‌بینی کرده است. این اقدام می‌تواند سبب جذب سرمایه‌گذاری‌های جدید، بهبود شرایط تجاری و ایجاد بسترهای امن‌تر برای فعالیت‌های اقتصادی در منطقه شود.

در سال ۲۰۲۳، اتحادیه اقتصادی اوراسیایی اولویت‌های اصلی خود را در زمینه‌های مختلف اقتصادی تعریف کرده است. این اولویت‌ها شامل افزایش سرمایه‌گذاری در بازار

اتحادیه، تضمین امنیت غذایی، توسعه زنجیره‌های لجستیکی و دیجیتالی‌کردن حمل‌ونقل و تسریع در شکل‌گیری بازار مالی مشترک هستند. اتحادیه اقتصادی اوراسیای می‌خواهد از ظرفیت صادراتی کشورهای عضو بهره‌برداری کند، به‌ویژه با تمرکز بر فراوری چوب و توسعه مسیرهای تأمین در منطقه اوراسیا. این اقدام‌ها و اولویت‌ها نشان‌دهنده تلاش‌های مستمر اتحادیه اقتصادی اوراسیای برای تقویت یکپارچگی اقتصادی و توسعه پایدار در میان کشورهای عضو است.

نتیجه

تحلیل بحران اوکراین نشان می‌دهد که این درگیری، آزمونی جدی برای انسجام و هدف‌های اتحادیه اقتصادی اوراسیای بوده است. این بحران، هم در سطح سیاسی و هم اقتصادی، توانایی اتحادیه در مدیریت چالش‌ها و حفظ همگرایی میان اعضا را محک زده است. فشارهای ناشی از تحریم‌های غرب و تغییرهای سریع در نظم ژئوپلیتیکی جهانی، شکاف‌های راهبردی میان اعضا را آشکار کرده و آینده ایجاد یک اتحادیه سیاسی یکپارچه را با ابهام روبه‌رو کرده است. با این حال از دیدگاه اقتصادی، اتحادیه نشان داده است که توانمندی و انعطاف‌پذیری قابل توجهی دارد؛ رشد اقتصادی برخی اعضا، نقش آن‌ها در مسیرهای تجاری جدید و ظرفیت لجستیکی کشورهای اصلی مانند قزاقستان و ارمنستان، بیانگر قابلیت اتحادیه در تقویت هم‌پیوستگی اقتصادی و مدیریت اختلال‌های تجاری است. با توجه به چالش‌های ناشی از بحران اوکراین و آثار آن بر انسجام و آینده اتحادیه اقتصادی اوراسیای، کاربست راهبردهای مؤثر برای تقویت همگرایی، کاهش آسیب‌پذیری اقتصادی و بهبود روابط دیپلماتیک ضروری است، از جمله:

- **تقویت سازوکارهای هماهنگی سیاسی میان اعضا:** با توجه به اختلاف‌های راهبردی میان کشورهای عضو، ضروری است که اتحادیه اقتصادی اوراسیای برای رویارویی با بحران‌های ژئوپلیتیکی چارچوب سیاسی هماهنگ‌تری ایجاد کند. ایجاد سازوکارهای مشورتی منظم میان اعضا می‌تواند به کاهش تنش‌ها و افزایش همگرایی سیاسی کمک کند.
- **کاهش وابستگی به اقتصادهای غربی و تنوع‌بخشی به شریک‌های تجاری:** تحریم‌های غرب علیه روسیه و آثار آن بر دیگر اعضای اتحادیه نشان‌دهنده نیاز به تنوع‌بخشی به شریک‌های تجاری است. توسعه همکاری‌های اقتصادی با کشورهای جنوب و شرق آسیا، خاورمیانه و آفریقا می‌تواند به کاهش آسیب‌پذیری اقتصادی اعضا کمک کند.

- افزایش یکپارچگی اقتصادی و توسعه زیرساخت‌های پشتیبانی: با توجه به نقش کشورهای عضو، مانند ارمنستان و قزاقستان، در مسیرهای تجاری جایگزین، تقویت زیرساخت‌های حمل و نقل و توسعه راه‌گذرهای تجاری جدید می‌تواند جایگاه اتحادیه را در زنجیره تأمین جهانی بهبود بخشد.

- توسعه سیاست‌های حمایتی برای مقابله با آثار تحریم‌ها: کاربست تحریم‌های بین‌المللی بر روسیه، به‌عنوان بازیگر اصلی اتحادیه، آثاری بر دیگر اعضا داشته است. بنابراین طراحی و اجرای سیاست‌های حمایتی مشترک، مانند سازوکارهای پرداخت جایگزین، تسهیل تجارت داخلی و حمایت از صنایع بومی، می‌تواند تاب‌آوری اقتصادی اتحادیه را افزایش دهد.

- افزایش روابط دیپلماتیک و مدیریت روابط با قدرت‌های خارجی: اعضای اتحادیه باید رویکرد دیپلماتیک منعطف‌تری به کار گیرند تا بتوانند میان تعامل با روسیه و حفظ روابط با غرب توازن برقرار کنند. ایجاد دیپلماسی اقتصادی فعال برای جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و کاهش فشارهای سیاسی، به ثبات بیشتر اتحادیه کمک خواهد کرد.

منابع

فارسی

علیزاده، شیوا (۱۴۰۰) «کارکرد اتحادیه اقتصادی اوراسیایی در پرتو نقش قدرت بزرگ در ذهنیت روسی»، *مطالعات اوراسیایی مرکزی*، دوره ۱۴، شماره ۲، صص. ۲۴۷-۲۷۰ (doi: 10.22059/JCEP.2022.325172.450010)

سلیمانی پورلک، فاطمه (۱۴۰۲) «الگوی رفتاری ایران در برابر جنگ اوکراین، از سیاست خارجی موازنه‌گرا تا سیاست خارجی متوازن»، *مطالعات اوراسیایی مرکزی*، دوره ۱۶، شماره ۲، صص. ۱۷۵-۲۰۰ (doi: 10.22059/jcep.2024.367746.450176)

طالب پور، سمیه، محمود نورانی و رضا محمدپور (۱۴۰۱) «نقش اتحادیه اقتصادی اوراسیا در توسعه تجارت خارجی ایران»، *پژوهش‌های جغرافیای سیاسی*، دوره ۷، شماره ۲۵، صص ۱۱۹-۱۴۰ (doi: 10.22067/pg.2021.67119.0)

تقوی، سید محمد علی (۱۴۰۲) «بحران اوکراین و چشم‌انداز همگرایی و واگرایی در اروپا (با تأکید بر رویکردهای رسانه‌ای)»، *پژوهشنامه رسانه بین‌الملل*، شماره ۱۱، صص. ۱۸۹-۲۱۷ (doi: 10.22034/IMRL.2024.427365.1216)

قاسمی، حکیم، شهرام فرسای و بهرام نوازی (۱۳۹۸) «فرصت‌های اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در همگرایی با اتحادیه اقتصادی اوراسیایی»، *فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، شماره ۱۰۸، صص. ۱۴۲-۱۶۸.
(doi: 10.29252/IRDOI.818-526-378-922)

English

- Barrett, Ryan (2018), "Reform in Ukraine and the Influence of Foreign Actors after Euromaidan", **Laboratorium**, Vol. 10, No. 2, pp. 80-103, (doi: 10.25285/2078-1938-2018-10-2-80-103).
- Busygina, Irina (2024), "The Impact of the War in Ukraine on the Eurasian Economic Union", **PONARS Eurasia Policy Memo**, No. 888, Available at: <https://www.ponarseurasia.org/the-impact-of-the-war-in-ukraine-on-the-eurasian-economic-union>, (Accessed on: 15/07/2024)
- Chatham House (2023), "Belarusians' Views on the Military Conflict between Russia and Ukraine", Available at: https://drive.google.com/file/d/1usMUni92q0VDIBsV2HW_n7VfxrFe6wwB/view (Accessed on: 7/9/2023).
- Davtyan, Erik (2022), "The War in Ukraine and the Eurasian Economic Union: View from Armenia", **Russian Analytical Digest**, No. 287, pp. 7-12, (doi: 10.3929/ethz-b-000577719).
- Dumoulin, Marie (2023), "Steppe Change: How Russia's War on Ukraine is Reshaping Kazakhstan", **Policy Brief**, pp. 1-22, Available at: <https://ecfr.eu/publication/steppe-change-how-russias-war-on-ukraine-is-reshaping-ng-kazakhstan/> (Accessed on: 28/9/2023).
- Macroeconomic Indicators for EAES Countries and State Institutions for January 2023 (2023), **EAEU**, Available at: <https://eaeu.economy.gov.ru> (Accessed on: 11/9/2023).
- UAE, EAEU Finalise Negotiations on Economic Partnership Agreement (2023), **Eurasian Economic Commission**, Available at: <https://www.gulftoday.ae/business/2024/12/11/uae-eaeu-finalise-negotiations-on-economic-partnership-agreement>, (Accessed on: 11/12/2024).
- Farid Ahmad Amarkhil and Shahaqa Besharat (2025), "Russia-Ukraine Conflict: The Emergence of New Geopolitical Rivalry in Eurasia", **American Journal of Law and Political Science**, Vol. 4, No. 1, pp 26 – 45, (doi: 10.58425/ajlps.v4i1.362).
- Putin signs law to Ratify Agreement to Establish Eurasian Reinsurance Company (2023, May 16), **Interfax News**, Available at:

- <https://interfax.com/newsroom/top-stories/90950/?utm> (Accessed on: 23/9/2023).
- Kembayev, Zhenis (2016), “Regional Integration in Eurasia: The Legal and Political Framework”, **Review of Central and East European Law**, Vol. 41, No. 2, pp. 157-194, (doi: 10.1163/15730352-04102002).
- Keohane, Robert (1984), “After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy”, **Princeton University Press**, pp. 49-64, (doi:10.2307/j.ctt7sq9s).
- Korhonen, Iikka, Heli Simola and Laura Solanko (2018), “Sanctions, Counter-Sanctions and Russia – Effects on Economy, Trade and Finance”, **BOFIT Policy Brief**, Available at: <https://nbn-resolving.de/urn:nbn:fi:bof-201805301586>, (Accessed on: 30/05/2018)
- Libman, Alexander (2017), “Russian Power Politics and the Eurasian Economic Union, The Real and the Imagined”, **Rising Powers Quarterly**, Vol. 2, No. 1: pp. 81-103. Available at: <https://rpquarterly.kureselcalismalar.com>, (Accessed on: 10/11/2022)
- Lakomy, Miron (2016), “The Game of Ukraine: Conflict in Donbass as an Outcome of the Multilayered Rivalry”, **Politeja**, Vol. 6, No. 45, pp. 280-315, (doi:10.2307/26213937).
- Libman, Alexander and Obydenkova, Anastassia (2022), “Eurasian Regionalism and Russia’s War against Ukraine: Consequences for the EAEU and Kazakhstan”, **Russian Analytical Digest**, No. 287, 30 October, pp. 2–6, (doi: 10.3929/ethz-b-000577719).
- Libman, Alexander, Anastassia Obydenkova, and Erik Davtyan (2022), “How the War Affects the Eurasian Economic Union”, **Russian Analytical Digest (RAD)**, No. 287, pp. 1-12, (doi: 10.3929/ethz-b-000577719).
- Makhmutova, Elmira (2023), “Sanctions on Russia Already Hitting Remittance-Dependent Countries in Central Asia: IOM”, **UN News Global Perspective Human Stories**, Available at: <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/kyrgyz-neutrality-in-russia-ukraine-conflict>, (Accessed on: 10/03/2023).
- Jönsson, Christer, and Jonas Tallberg (2001), “Institutional Theory in International Relations”, **Lund University, Department of Political Science**, pp. 1-30, Available at: <https://portal.research.lu.se/en/publications/institutional-theory-in-international-relations>, (Accessed on: 0/03/2023)
- Mearsheimer, John (2014), “Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault: The Liberal Delusions that Provoked Putin”, **Foreign Affairs**, Vol. 93, No. 5, pp. 77-89,

- Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>, (Accessed on: 5/11/2022).
- Olzacka, Elzbieta (2017), "Understanding the Conflict in Eastern Ukraine: The Role of Cultural Context", **Srodkowoeuropejskie Studia Polityczne**, No. 4, pp. 23–38, (doi: 10.14746/SSP.2017.4.2).
- Terletskiy, Maxim and Diana Madiyarova (2023), "Drivers of Mutual Trade of the EAEU Countries in Conditions of Trade Barriers (on the Example of Mineral Products)", Available at: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/s1069096420230000027007/full/html> (Accessed on: 15/9/2022).
- Libman, Alexander, Anastassia Obydenkova, and Erik Davtyan (2022), "How the War Affects the Eurasian Economic Union", **Institute for Russian and Eurasian Studies (IRES)**, No. 287, pp. 2-12, (doi: 10.3929/ethz-b-000577719).
- Ukraine Transparency International (2019), **Transparency International Ukraine**, Available at: <https://www.transparency.org/country/UKR> (Accessed on: 20/3/2020).
- Yeliseyeu, Andrei (2019), "The Eurasian Economic Union: Expectations, Challenges, and Achievements", **Policy Paper**, Washington, DC 20009, No. 10, pp. 1-22, (doi:10.3929/ethz-b-000400367).
- Zwolski, Kamil (2018), "European Security in Integration Theory", **Palgrave MacMillan**, pp. 1-34, (doi: 10.1007/978-3-319-69517-4).